

RUSLAND BEGINT HIER

Voor mijn ouders

Howard Amos

RUSLAND BEGINT HIER

**HET LEVEN VAN GEWONE RUSSEN,
HEIMWEE NAAR DE SOVJET-UNIE
EN DE POPULARITEIT VAN POETIN**

Nieuw Amsterdam

Eerste druk februari 2025

Tweede druk juli 2025

© 2025 Howard Amos

Oorspronkelijke titel *Russia Starts Here*

Oorspronkelijke uitgever Bloomsbury Continuum

© 2025 Nederlandse vertaling Koos Mebius, Pon Ruiter, Chiel van Soelen en Pieter van der Veen / Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Tekstredactie Marianne Tieleman

Correctie en lay-out Yulia Knol

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

Omslagbeeld NOOR/Yuri Kozyrev

Auteursfoto Max Colson

NUR 686

ISBN 9789046828731

www.nieuwamsterdam.nl

Nieuw Amsterdam maakt deel uit van Park Uitgevers

Inhoud

	Personages (in volgorde van verschijnen)	10
	Voorwoord	15
1	De laatsten	21
2	Botten opgraven	37
3	Het blauwe goud	51
4	Het achterland	67
5	Eenzame strijder	82
6	Poesjkinskiye Gori	98
7	Hoofd religiezaken	119
8	Het weeshuis	139
9	Zaal 6	154
10	Het landgoed van de Stroganoffs	166
11	De vlag op de Rijksdag	182
12	Een man van alle partijen	198
13	iPhone-kunstenaar	214
14	Oorlog	229

15	Priesterbroers	244
16	De Joden van Nevel	258
17	Gescheiden levens	271

Nawoord 285

Dankwoord 293

Enkele opmerkingen over de bronnen 296

Enkele opmerkingen over de taal 297

Bibliografie 298

Noten 306

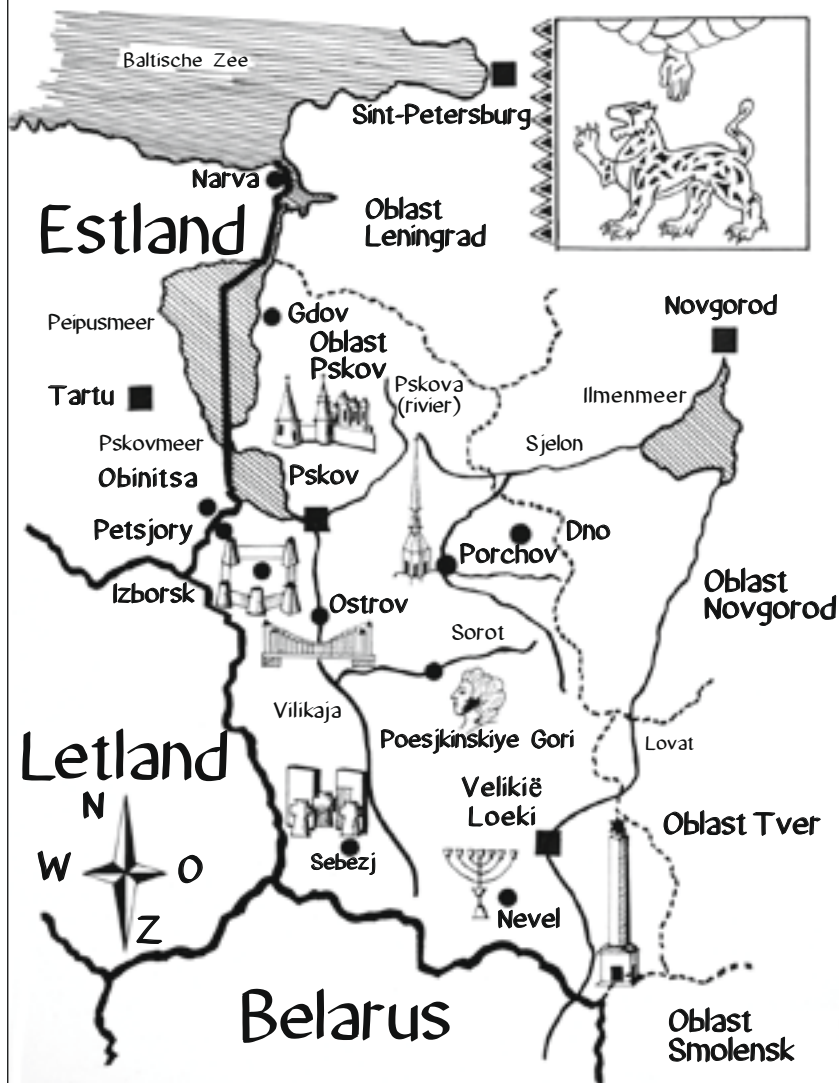
Algemene literatuur 330

Illustratieverantwoording 333

En ik zou in het oosten
een glaasje water heffen
waar licht uit alle hoeken
tesaam zou komen, eindeloos.

– Philip Larkin, 'Water'

Oblast Pskov

Personages (in volgorde van verschijnen)

Nina

Inwoner van Baranovo en vrouw van Nikolaj

Nikolaj (Kolja)

Inwoner van Baranovo en man van Nina

Sergej Kirin

Medewerker Volksbund, voormalig officier Rode Leger

Vladimir Orlov

Hoofd volost Vorontsov, voormalig directeur vlasfabriek

Artjom

Wandelvriend, voormalige vrijwilliger Zomerkampen

Lev Sjlosberg

Oppositiepoliticus in Pskov

Andrej Toertsjak

Gouverneur oblast Pskov van 2007 tot 2019

Semjon Gejtsjenko

Directeur Poesjkinskiye Gori van 1945 tot 1993

Vjatsjeslav Kozmin

Beheerder Boegrovo (Poesjkinskiye Gori), neef van Boris Kozmin

Pjotr Bystrov

Voormalig artist-in-residence van Poesjkinskiye Gori

Boris Kozmin

Beheerder Petrovskoje (Poesjkinskiye Gori), oom van Vjatsjeslav

Vader Tichon (Grigori Sjevkoenov)

Abt Pskov-grottenklooster van 2018-2023, naar men zegt de doechovnik van Vladimir Poetin

Sasja

Jongen uit het weeshuis van Belskoje Oestje, op zijn elfde verdronken

Aleksandr Moskaljov

Arts van het Bogdanovo Psychiatrisch Ziekenhuis

Olga Groedtsina

Eigenaar van een manege in Volysjovo

Ljoedmila Jakovleva

Hoofd-dierenarts collectieve boerderij Volysjovo

Hélène barones de Ludinghausen

Laatste levende nazaat van de Stroganoffs

Michail Minin

Militair Rode Leger, hees in 1945 de rode vlag op de Reichstag

Karina Smirnova

Achterkleindochter Michail Minin

Jevgeni Michajlov

Gouverneur oblast Pskov tussen 1996 en 2004

Dmitri Markov (Dima)

Fotograaf, voormalig vrijwilliger Zomerkampen

Svetlana

Weduwe van Michail, een Russische militair, gesneuveld in Oekraïne

Michail

Vrijwilliger in Russische leger, in 2023 gesneuveld in Oekraïne

Vader Rafaël (Boris Ogorodnikov)

Priester die dol is op autorijden, jongere broer van Aleksandr

Aleksandr Ogorodnikov

Religieuze dissident, oudere broer van Boris

Vader Ioann (Ivan Krestiankin)

Doechovnik (biechtvader) van Vader Tichon, Vader Rafaël en Aleksandr Ogorodnikov

Ljoedmila Maksimovkaja

Auteur, historicus, voormalig directeur stadsmuseum Nevel

Tiina Süvaorg

In dienst van Estse grenswacht, dochter van Helju Tsopatalo

Helju Tsopatalo

Gepensioneerde bibliothecaris, moeder van Tiina Süvaorg

Eevi Liname

Inwoner van Serga, een Ests dorp aan de Russische grens

PERSONAGES

Fjodor

Oudgelovige gepensioneerde visser, woonachtig op het eiland Piirissaar

Pavel

Plaatselijke historicus, bezit een huis op het eiland Piirissaar

Voorwoord

Vanaf de plek waar ik stond, in het water van de Velikaja, waren een paar huizen waaruit geen licht kwam en de donkere contouren van bomen het enige dat ik op beide oevers kon zien. In het westen was nog net iets te zien van de oranje gloed van een ongewoon warme septemberdag. Ik stond halverwege een oeroude doorwaadbare plaats, die eens deel had uitgemaakt van een drukke handelsroute naar het oosten van Europa, waarvan eeuwenlang gebruik was gemaakt door kooplui, diplomaten en ridders. De doorwaadbare plaats onder mijn voeten bestond uit op elkaar aansluitende platen witte kalksteen met de nodige gaten erin, die daar door de natuur waren neergelegd op een smalle hardstenen rotsrand, die hoger was dan de rest van de rivieroever, waardoor het water omhoog moest en de rivier hier ondieper werd. Als je niet van het bestaan ervan op de hoogte was, zou je niets vermoeden: er stonden geen toeristische informatieborden bij.

Dit deel van westelijk Rusland is een plek van voortdurende contacten over en weer, compromissen, en handel, maar ook van oorlog en conflicten. Nog geen 50 kilometer naar het westen ligt de grens tussen Rusland en de Europese Unie en de NAVO. Sinds de grootschalige aanval van Rusland op Oekraïne, eind februari 2022, houden militairen aan beide zijden van de grens elkaar wantrouwig in de gaten en is het griezelig stil op de grensovergangen voor burgers.

Bijna een half millennium is dit gebied in handen geweest van de middeleeuwse stadstaat Pskov. De Velikaja, een rivier van dezelfde breedte als de Theems of de Seine, stroomt door het hart van de stad. Als je de meanderende rivier vanaf de doorwaadbare plaats naar het noordoosten volgt,

kom je langs een oeroude kerk met een zwarte koepel, gebouwd op de plek waar Sint-Olga is geboren, die later de eerste christelijke heerser over Rusland zou worden. Verderop kom je hele dorpen van datsja's tegen, zoals de tweede huizen waar stadsbewoners de zomermaanden doorbrengen in Rusland worden genoemd. Daarna kom je bij de grijze woonflats en de industriële puinhopen van het moderne Pskov.

Pskov is de hoofdstad van de oblast Pskov, een van de 46 oblasten van de Russische Federatie.¹ Op een kaart zie je dat de oblast de vorm van een nier heeft en onder Sint-Petersburg ligt. De uiterst westelijke rand ervan vormt de grens tussen Rusland en Estland, Letland en Belarus.

Het gebied is dunbevolkt. De oblast heeft een oppervlakte van 55.000 km², 14.000 km² meer dan Nederland, maar er wonen slechts 630.000 mensen. Net als op zoveel plaatsen in het noordoosten van Europa is het landschap onbarmhartig vlak en bestaat het uit bossen, moerassen, rivieren en meren. In de zomer loopt het kwik op tot dertig graden, in de winter kan het dertig graden onder nul worden. Een paar geasfalteerde wegen verbinden de ver uit elkaar liggende steden, maar verder lopen er half verharde wegen door de bossen en langs de rivieren. Daarmee kom je van het ene dorp naar het andere. Alle huizen zijn gelijkvloers, worden uitsluitend met hout warm gestookt, en hebben een buiten-wc. Water wordt uit een put gehaald.

In 2007, toen ik nog studeerde, was ik voor het eerst in Pskov. Ik nam deel aan een zomerkamp daar, dat een maand zou duren, Het was georganiseerd door een Russische liefdadigheidsorganisatie en vond plaats in een weeshuis voor geestelijk en lichamelijk gehandicapte kinderen. Het werd een ervaring die mijn leven een andere wending gaf en ik heb er later nog een aantal jaren aan meegedaan voor ik in 2010 als journalist naar Rusland verhuisde. Maar ook toen ik in Moskou woonde, bleef ik betrokken bij de organisaties die in dat weeshuis werkten en ging ik regelmatig naar de streek. Als journalist in Moskou schreef ik over van alles en nog wat: inflatie, de corruptie rond oliepijpleidingen, illegale houtkap, bijeenkomsten van de oppositie en politieke moorden. Maar vaak ging ik toch naar mensen en plaatsen die ik in Pskov kende om antwoorden te vinden op vragen over het leven in Rusland waarmee vrienden en redacteurs bij me aanklopten. Toen, en ook nu, was Pskov een prisma dat onbekende en ongemakkelijke waarheden weerspiegelde.

Toen ik er voor het eerst kwam, in een weekend in juli 2007, was het er erg warm. In herinner me de stad als stoffig en armoedig, met overal elegante, witgekalkte kerken met uivormige koepels. In de wegen zaten scheuren en gaten, er waren vrijwel geen nieuwe gebouwen en de middeleeuwse fortificaties van de stad waren sterk vervallen. Het was bijna onmogelijk om een restaurant te vinden en overal zag je koekblikachtige Lada's, de auto's die ik kende uit Sovjetfilms. Het was of je een andere wereld betrad. Jaren later kwam ik een artikel tegen van de Britse journalist Hector Hugh Munro – hij schreef boeken onder het pseudoniem Saki – die in 1905 als verslaggever van *The Morning Post* in het prerevolutionaire Rusland een bezoek had gebracht aan de stad. 'Er zijn in Europees Rusland maar weinig plekken waar je zo sterk het gevoel krijgt dat je een nieuwe, onbekende wereld betreedt,' schreef hij.²

Al eeuwenlang is het beeldbepalende element van het hart van de stad het *kremlin* (het Russische woord voor burcht), dat op een smalle strook land tussen twee rivieren staat, de Velikaja en een kleinere zijrivier, de Pskova. Binnen de muren van het kremlin staat de grote, vierkante Drievuldigheidskathedraal met zijn witte buitenkant, aquamarijnblauwe daken en

goudkleurige koepels. Aan de landzijde grenst de kathedraal aan de drukke hoofdstraat van Pskov, met een paar souvenirwinkeltjes en een groot plein met een standbeeld van Lenin. Maar als je over de lelijke Olgabrug – van na de oorlog – naar de linkeroever van de Velikaja loopt, heb je een imposanter uitzicht: de ononderbroken kalkstenen muur van het kremlin, die uit het water oprijst als een aan de grond gelopen oceaanstomer.

Aan de kade onder het kremlin meerden ooit talloze vissersboten en ponten af. Nu is de kade op zonnige dagen populair bij ouders met kinderen, skaters, fietsers en hengelaars. Het is een mooi plekje: de Velikaja maakt hier een flauwe bocht naar het westen. Het plaveisel is versierd met een rij nep-gotische letters, twee keer zo groot als een mens: россия начинается здесь - **RUSLAND BEGINT HIER**. In het donker lichten ze wit fluorescerend op.

Het is een gewaagde bewering. Meer dan één plek in Rusland kan aanspraak maken op die status, en doet dat ook. Je hebt de enclave Kaliningrad, het meest westelijk gelegen deel van Rusland, ingeklemd tussen Litouwen en Polen, Derbent, een vooral door moslims bewoonde stad in Dagestan, aan de Kaspische Zee, de oudste en meest zuidelijk gelegen stad van het land, Sint-Petersburg, Ruslands ‘venster op Europa’ en de culturele hoofdstad van het land, Moskou zelf, waar zich al meer dan eeuw het economische en politieke leven afspeelt, en ook de verst naar het oosten liggende grens van Rusland, aan de Beringstraat, tegenover Alaska. Ook in de stad Jelizovo in Kamtsjatka, 6900 kilometer van Pskov, staat trouwens een monument met daarop ‘Rusland begint hier’. In Pskov staan de letters los, maar in Jelizovo zijn ze aangebracht op de sokkel van een standbeeld van twee beren, een met een zalm in zijn bek.

Maar in dit boek geloven we wat Pskov beweert. Net als elke slogan zit ook in deze een kern van waarheid. In geografisch opzicht is deze regio al heel lang een uitvalsbasis voor reizigers uit het westen. Van hieruit vertrokken traditioneel ook Russen als ze naar andere Europese landen gingen, of dat nu was als diplomaat, deelnemer aan een handelskaravaan of soldaat in een leger. Voor Rusland in 2022 Oekraïne binnenviel en het Westen sancties instelde, liep ongeveer 10 procent van de internationale handel van Rusland via de oblast Pskov.³

Er zijn heel wat reisverslagen waarin mensen de eerste indrukken van Rusland beschreven die ze in Pskov opdeden. In 1578 reageerde de Deense

diplomaat Jacob Ulfeldt verontwaardigd op de diefachtige bewoners en zei erbij: ‘Mensen houden zich niet aan hun woord en vinden het geen schande om te liegen, te bedriegen en te stelen.’ Maar hij was wel onder de indruk van Pskov, de eerste Russische stad die hij zag. ‘De stad ligt op vlak terrein en wordt omringd door muren met torens en een stadsgracht. Hij wordt gesierd door driehonderd kerken en honderdvijftig kloosters, zeggen lieden die van deze exacte getallen op de hoogte zijn. Bijna alle zijn ze uit steen opgetrokken en door hun flonkerende uitmonstering zijn ze een sieraad voor de stad.’⁴

In cultureel opzicht is de oblast Pskov de plek waar het landgoed ligt dat eigendom is geweest van de familie van Aleksandr Poesjkin, de invloedrijkste dichter van Rusland. Daar heeft hij een aantal van zijn beroemdste gedichten geschreven, waaronder ‘Ik herinner me een heerlijk ogenblik’, door velen beschouwd als het mooiste liefdesgedicht uit de Russische literatuur. Ook historisch gezien is de regio van belang geweest: de oude vesting Izborsk was een van de eerste plekken in Oost-Europa waar Vikingvorsten uit Scandinavië heersten over Slavische onderdanen, een versmelting waaruit het Russische volk is ontstaan. Pskov is ook de plaats waar de Sovjet-Unie is geboren, nadat Nicolaas II, de laatste tsaar van Rusland, in maart 1917 was afgetreden, te midden van groeiende revolutionaire onrust.

Dat zijn de dingen waaraan bezoekers horen te denken als ze aan de oever van de Velikaja RUSLAND BEGINT HIER zien staan. Maar die leus kan ook anders worden opgevat. De oblast Pskov is een van de armste gebieden van Rusland. Er is maar weinig industrie of landbouw. Vaak staat de regio bovenaan in statistieken over ontvolking, sterfgevallen per duizend inwoners, ziekten en armoede.

Kort nadat president Poetin de aanval had ingezet op Oekraïne zijn mijn vrouw en ik, net als honderdduizenden Russen, uit het land vertrokken. We hebben een jaar in Jerevan gewoond, de hoofdstad van Armenië. Zelfs op enige afstand voelde ik hevige afschuw en schaamte over het optreden van Rusland. Een tijdlang heb ik niet kunnen werken aan dit boek.

Sinds het begin van de oorlog is het voor de meeste buitenstaanders bijna onmogelijk om veel verder te kijken dan het gruwelijke geweld in Oekraïne, elke dag weer. Het leed dat de Russen het Oekraïense volk toebrengen

is niet alleen afschuwelijk, maar ook moeilijk te begrijpen. Wat heeft deze oorlog mogelijk gemaakt? Waar liggen de wortels van deze duisternis? Uiteindelijk ben ik dit boek gaan zien als een antwoord op zulke vragen. Naar mijn mening is de oblast Pskov met zijn steden, dorpen en gehuchten zelfs een van de beste plekken om op zoek te gaan naar antwoorden.

Als je kijkt naar het aantal in Oekraïne gesneuvelde militairen per duizend inwoners overtreft de oblast Pskov alle andere regio's in het westen van Rusland.⁵ En honderden van die doden zijn ter aarde besteld op een afgelegen begraafplaats, niet ver van de doorwaadbare plaats in de Velikaja. Toen ik daar in 2023 op bezoek ging, op een koude ochtend in maart 2023, iets meer dan een jaar na het begin van de oorlog, was het heel anders dan die idyllische herfstavond waarop ik het water in gelopen was. Nu was de grond bedekt met een deken van sneeuw, was de hemel grijs en kolkte de Velikaja troosteloos langs de met ijs omzoomde oevers. Tussen de begraafplaats en de doorwaadbare plaats lagen de resten van een ten tijde van de nazi's gebouwde brug, die in de slotfase van de Tweede Wereldoorlog door Sovjetbommenwerpers was verwoest.

Toen ik het parkeerterrein van de begraafplaats opreed, zag ik dat er voorbereidselen werden getroffen voor een militaire begrafenis. Mannen in uniform zaten in auto's met de motor aan te wachten op de lijkwagen, terwijl anderen het graf in gereedheid brachten. Het was geen plek om lang te blijven. Terwijl ik wegreed, zag ik groen met blauwe parachutistenvlaggen wapperen boven de rijen vers gedolven graven, met daarop kransen van plastic bloemen.